

Mateusz Cudo

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk o Ziemi
e-mail: mateusz.cudo@wp.pl

Rozwój gospodarczy najmniejszych miast w województwie zachodniopomorskim

Zarys treści: Artykuł ma na celu określenie poziomu rozwoju gospodarczego najmniejszych miast w województwie zachodniopomorskim na podstawie zmian wybranych wskaźników w czasie. Dotyczy tych ośrodków, których liczba ludności w badanym okresie – między rokiem 2002 a 2016 – wynosiła poniżej 2 tys. osób. Zawarte w pracy dane statystyczne pochodzą z Banku Danych Lokalnych GUS oraz materiałów urzędowych poszczególnych ośrodków. W badaniach wykorzystano wskaźnik syntetyczny jako sumę standaryzowanych wskaźników cząstkowych, metodę analizy podobieństwa według procedury Mc Quitty’ego oraz metodę analizy skupień Warda. Otrzymane rezultaty wskazują, że mimo dokonanych inwestycji i inicjatyw oddolnych o rozwoju gospodarczym można mówić jedynie w przypadku Tuczna i Morynia, dla których wartość wskaźnika syntetycznego znacząco wzrosła. Tuczno wyróżnia dobrze rozwinięty rynek pracy i wysoki udział średnich przedsiębiorstw w strukturze gospodarki, co świadczy o jego odrębności i większym podobieństwie do małych miast powiatowych. Pozostałe ośrodki cechują się znacznym stopniem podobieństwa – mają ograniczone zasoby lokalne, a ich funkcja w głównej mierze sprowadza się do zapewnienia dostępu do podstawowych usług publicznych w ramach infrastruktury administracyjnej i społecznej. Dominuje w nich drobna działalność gospodarcza z zakresu handlu czy budownictwa, a w Suchaniu i Ińsku także przetwórstwa. W ostatnim czasie w najbardziej niekorzystnej sytuacji gospodarczej znalazły się Nowe Warpno oraz Cedynia, które wymagają interwencji z zewnątrz, aby wytworzyć mechanizmy nowej ścieżki rozwoju.

Słowa kluczowe: rozwój gospodarczy, najmniejsze miasta, województwo zachodniopomorskie

Wprowadzenie

W odniesieniu do małych miast pojęcie rozwoju gospodarczego na szczeblu lokalnym definiowane jest jako „przyrost środków i możliwości, które pozwalają lokalnej władzy i mieszkańcom lepiej zaspokajać większą liczbę potrzeb na wyższym poziomie” (Jaroszyńska 2005, s. 8). Zgodnie z założeniami teorii bazy ekonomicznej w mieście wykonuje się działalności gospodarcze egzogeniczne – na rzecz odbiorców zewnętrznych oraz endogeniczne – obsługujące rynek lokalny

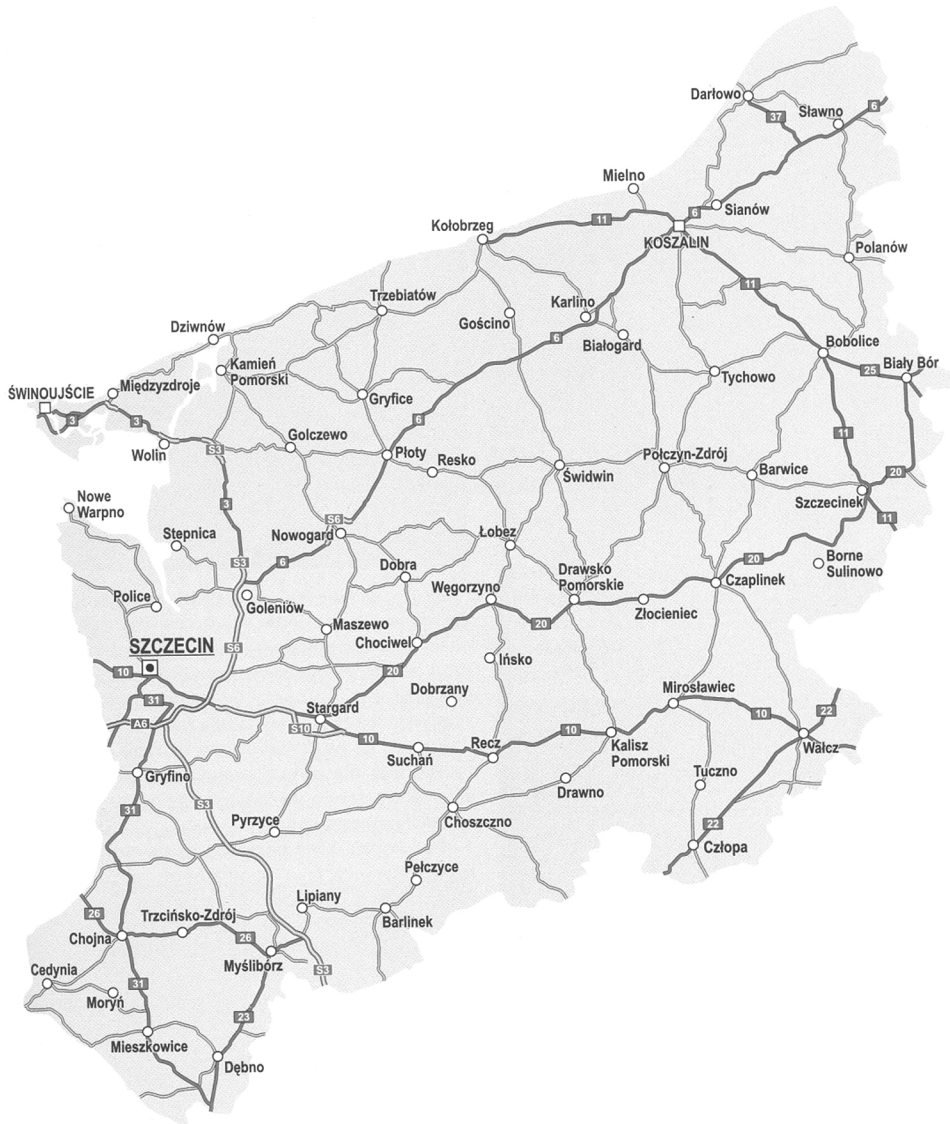
(Domański, Noworól 2010). Pierwszą grupę określa się jako podstawową i miastotwórczą, drugą – wtórną i uzupełniającą, co jednak wartościuje oba rodzaje i spotyka się z krytyką badaczy (Dziewoński 1967, Kuciński 2004). Małe miasta nie mają dostatecznie rozwiniętego sektora egzogenicznego, nie korzystają tym samym z tzw. efektów mnożnikowych. Działalność „na zewnątrz”, jeśli już istnieje, jest wypadkową różnych uwarunkowań i zdarzeń losowych, a nie taką, którą można wydzielić jako samoistnie wyróżniającą się kategorię. W ostatnich latach, w raporcie Związku Miast Polskich wykazano, że trwale pogarsza się sytuacja gospodarcza małych miast, które „mają coraz większe kłopoty z pozyskaniem inwestorów i utrzymaniem mieszkańców” (Szewczuk 2016, s. 19). Mimo inwestycji i inicjatyw prorozwojowych, finansowanych z budżetów samorządów oraz środków unijnych, jako ośrodki peryferyjne pozostają w dalszym ciągu bardziej narażone na zjawisko kryzysu gospodarczego. Wobec niedostatecznej efektywności modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego wydaje się, że szans ich rozwoju należałoby upatrywać w podejściu zorientowanym terytorialnie w postaci „kompleksowej i dedykowanej interwencji dostosowanej do indywidualnej specyfiki kapitałów terytorialnych poszczególnych obszarów” (Churski 2018, s. 32).

Celem opracowania jest określenie poziomu rozwoju gospodarczego najmniejszych miast w województwie zachodniopomorskim na podstawie zmian wartości wybranych wskaźników w okresie pomiędzy 2002 a 2016 r. Zakres przestrzeny obejmował małe miasta w województwie zachodniopomorskim (ryc. 1), ze szczególnym uwzględnieniem sześciu najmniejszych – Ińsko, Tuczno, Cedynia, Moryń, Suchań i Nowe Warpno, które pod względem liczby ludności nie przekroczyły 2 tys. osób. W pierwszej kolejności scharakteryzowano najmniejsze ośrodki i uwarunkowania dla ich rozwoju. Następny etap został przeprowadzony w oparciu o wybrane kryteria ilościowe, wymieniane w literaturze (Parysek 2001) oraz dostępne w bazach informacji statystycznej. Tym samym na podstawie danych GUS wyznaczono sześć cząstkowych wskaźników gospodarczych, które posłużyły w dalszej analizie. Były to kolejno: udział sektora usługowego w strukturze gospodarki, liczba podmiotów gospodarczych, osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą i pracujących (wszystkie trzy na 1000 ludności) oraz odsetek liczby spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego i podmiotów gospodarczych zatrudniających między 50 a 249 pracowników. Za ich pomocą wyznaczono wartości wskaźników syntetycznych, które posłużyły do analizy poziomu rozwoju gospodarczego najmniejszych ośrodków na tle wszystkich małych miast w województwie. Ostatni etap miał na celu określenie stopnia podobieństwa pomiędzy poszczególnymi ośrodkami (wg metod Mc Quitty’ego i Warda).

Charakterystyka ogólna najmniejszych miast

Małe miasta to „ośrodki o znaczeniu lokalnym, ograniczającym swe oddziaływanie do obszaru własnej gminy” (Runge 2012, s. 89). Najmniejsze zachodniopomorskie miasta odznaczają się średniowiecznym rodowodem, wymienione jako ośrodki miejskie po raz pierwszy pod koniec XIII (Nowe Warpno, Cedynia,

Íńsko) i na początku XIV w. (Moryń, Tuczno). Jedynie w przypadku Suchania była to druga połowa XV w. (Najgrakowski 2009). W trakcie transformacji ustrojowej miasta te odczuły skutki bezrobocia strukturalnego ich wiejskiego otoczenia, a także utraty funkcji obsługi rolnictwa uspołecznionego (Rydz 2006). Pod koniec ubiegłego stulecia nastąpiła zmiana ich typu funkcjonalnego na usługowy, choć

Ryc. 1. Rozmieszczenie miast w województwie zachodniopomorskim

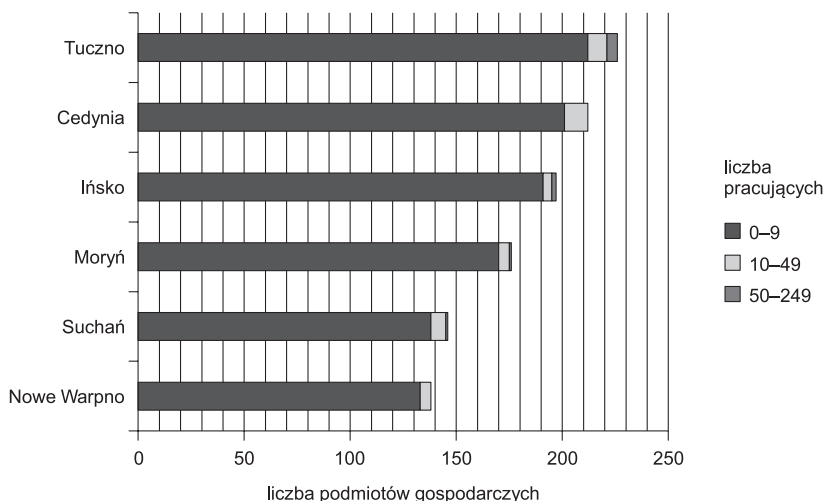
Źródło: Turystyczny... (2016, s. 9),

jeszcze w latach 70. XX w. był to na ogół typ rolniczo-usługowy bądź usługowo-rolniczy (Szymańska, Grzelak-Kostulska 2005).

Liczba ludności w okresie pomiędzy 2002 a 2016 r. w przypadku pięciu miast zmalała. Największy spadek zanotowano w Tucznie, Cedyni i Ińsku (kolejno o 64, 59 i 56 osób). Jedynie w Moryniu nastąpił niewielki wzrost (o 4 osoby). Pod względem struktury według ekonomicznych grup wieku, udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w omawianym okresie we wszystkich ośrodkach zmalał z ponad dwudziestu do kilkunastu procent. Jednocześnie wzrósł udział ludności w wieku poprodukcyjnym, od 5 do około 10%, co świadczy o starzeniu się społeczeństw.

Peryferyjne położenie miast (ryc. 1) względem dużych aglomeracji – centrów aktywności społeczno-gospodarczej i miejsc rozprzestrzeniania się innowacji – różnicuje ich możliwości rozwoju i znaczenie w układach regionalnych (Konecka-Szydłowska 2016). Oprócz Suchania pozostałe miasta znajdują się w znacznym oddaleniu od dużych ośrodków, stref ekonomicznych i głównych szlaków transportowych, co wpływa na ograniczoną atrakcyjność inwestycyjną względem potencjalnych inwestorów. Są one zagrożone stagnacją i brakiem perspektyw rozwoju w przeciwieństwie do miast położonych w bliższym sąsiedztwie Szczecina, które cechują tzw. korzyści aglomeracji.

Istotną cechą najmniejszych zachodniopomorskich miast jest brak lub niewielki udział przedsiębiorstw średniej wielkości. W 2016 r. najwięcej podmiotów o liczbie pracowników między 50 a 249 (ryc. 2) zlokalizowanych było w Tucznie (pięć), następnie w Ińsku (dwa), a po jednym w Moryniu i Suchaniu. Podmioty takie nie wystąpiły w Cedyni i Nowym Warpnie. W Tucznie funkcjonuje zakład produkcyjny wyrobów cukierniczych Trumpf Mauxion Chocolates, Tartak-Tuczno

Ryc. 2 Liczba podmiotów gospodarczych w miastach w 2016 r. według kryterium liczby pracujących

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (30 listopada 2017).

oraz siedziba nadleśnictwa. W Ińsku znajduje się zakład drzewny spółki Pomeranian Timber oraz Ińskie Centrum Rybactwa zajmujące się m.in. zarybieniem, połowem oraz przetwórstwem ryb słodkowodnych. W Moryniu mieści się zakład produkcji opakowań drewnianych SEDPOL.

W trakcie badań kameralnych i terenowych, które miały na celu identyfikację uwarunkowań i lokalnej specyfiki omawianych ośrodków, zaobserwowano również inne ograniczenia dla ich rozwoju gospodarczego. Zaliczyć można do nich: brak konkretyzacji celów i założeń rozwoju, czego wyrazem jest brak biuletynów informacyjnych i lokalnych mediów, aktualnych strategii rozwoju i studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, brak charyzmatycznych liderów wśród przedstawicieli miejscowego samorządu, długofalowej polityki rozwoju oraz monitoringu społeczno-gospodarczego miast, niedostateczną aktywizację ludności, brak poczucia współodpowiedzialności za los małych ojczyzn, niski stopień tożsamości regionalnej oraz lokalnej przedsiębiorczości.

Analiza poziomu rozwoju gospodarczego ośrodków

W ramach analizy wielozmiennej dla 2002 i 2016 r. wybrano sześć wskaźników częściowych charakteryzujących poziom rozwoju gospodarczego badanych ośrodków. Były to kolejno: udział sektora usługowego w strukturze gospodarki, liczba podmiotów gospodarczych, osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, pracujących (wszystkie trzy na 1000 ludności) oraz odsetek liczby podmiotów gospodarczych zatrudniających 50–249 pracowników i spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego. Świadczą one kolejno o: stopniu tercjaryzacji lokalnej gospodarki, poziomie rozwoju i kondycji ośrodka jako miejsca lokalizacji działalności gospodarczej, przedsiębiorczości mieszkańców, potencjale ośrodka w zakresie oferowanych miejsc pracy i zasobach siły nabywczej (z wyłączeniem firm skupiających do 9 pracowników), potencjale ośrodka jako miejsca działalności przedsiębiorstw średniej wielkości oraz aktywności kapitału zagranicznego i atrakcyjności ośrodka z punktu widzenia inwestorów zagranicznych.

Celem porównywalności wartości bezwzględne (tab. 1) zostały zamienione na wartości względne (tab. 2), w odniesieniu do liczby ludności lub też ich udziału procentowego. Ponadto pierwszy z wskaźników częściowych – udział sektora usługowego w strukturze gospodarki – został odrzucony w związku ze zbyt małym zróżnicowaniem wartości (współczynnik zmienności poniżej 10%). Podobnie jak inny wskaźnik – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 ludności, dla którego wartości współczynników korelacji z liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności przekraczały 0,9, świadcząc o silnej współzależności.

Pozostałe cztery wskaźniki, po procedurze standaryzacji, posłużyły do wyznaczenia wskaźników syntetycznych zgodnie z procedurą Z. Zioly (Runge 2006), które obliczono dla wszystkich małych miast w województwie (liczących poniżej 20 tys. mieszkańców). Łączna liczba miast była jednak odmienna, w 2002 r. wynosiła 50, a w 2016 r. 54 ośrodki. Zmianę pozycji omawianych ośrodków w roku

Tabela 1. Zmienne rozwoju gospodarczego miast w 2002 i 2016 r.

Nazwa ośrodka	2016 (2002)			
	Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą	Liczba pracujących	Liczba podmiotów gospodarczych (50–249 pracowników)	Liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego
Ińsko	135 (129)	228 (155)	2 (1)	5 (3)
Tuczno	171 (153)	598 (389)	5 (3)	1 (1)
Cedynia	154 (148)	237 (195)	– (2)	8 (5)
Moryń	133 (99)	229 (200)	1 (1)	5 (4)
Suchań	105 (111)	209 (177)	1 (3)	6 (6)
Nowe Warpno	100 (106)	105 (132)	– (–)	5 (6)
średnia dla małych miast w województwie zachodniopomorskim	536 (580)	1247 (1172)	5 (7)	9 (8)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (30 listopada 2017).

2016 w stosunku do roku 2002, na tle wszystkich małych zachodniopomorskich miast, przedstawiono w tabeli 3.

Największy wzrost wartości wskaźnika syntetycznego w roku 2016 w porównaniu do roku 2002 zanotowało Tuczno, Ińsko oraz Moryń. W przypadku Tuczna i Morynia wartości z ujemnych stały się dodatnimi. Klasyfikacja potwierdziła zwłaszcza znaczący wzrost wartości wskaźnika syntetycznego Tuczna (o ok. 1,05), który sprawił, że uplasowało się ono w 2016 r. tuż za Międzyzdrojami, zajmującymi pierwsze miejsce również w 2002 r. Jest to dowód na to, że mimo peryferyjnej lokalizacji względem aglomeracji Szczecina czy Koszalina małe miasto położone również z dala od strefy nadmorskiej może cechować korzystna sytuacja na rynku

Tabela 2. Wskaźniki rozwoju gospodarczego miast w 2002 i 2016 r.

Nazwa ośrodka	2016 (2002)			
	Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności	Liczba pracujących na 1000 ludności	Odsetek liczby podmiotów gospodarczych (50–249 pracowników)	Odsetek liczby spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego
Ińsko	69 (64)	116 (77)	1,0 (0,6)	38,5 (42,9)
Tuczno	88 (76)	309 (194)	2,2 (1,6)	12,5 (11,1)
Cedynia	95 (88)	147 (116)	– (1,2)	47,1 (83,3)
Moryń	82 (61)	142 (124)	0,6 (0,8)	62,5 (50,0)
Suchań	72 (74)	143 (119)	0,7 (1,9)	66,7 (66,7)
Nowe Warpno	82 (86)	86 (107)	– (–)	50,0 (54,5)
średnia dla małych miast w województwie zachodniopomorskim	84 (82)	192 (165)	0,7 (1,1)	30,5 (40,0)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (30 listopada 2017).

Tabela 3. Wskaźnik syntetyczny i klasyfikacja najmniejszych miast w 2002 i 2016 r.

Nazwa ośrodka	Wartość wskaźnika syntetycznego – 2002 r.	Pozycja na tle małych miast w województwie – 2002 r.	Wartość wskaźnika syntetycznego – 2016 r.	Pozycja na tle małych miast w województwie – 2016 r.	Zmiana pozycji
Tuczno	-0,022	29	1,028	2	↑
Suchań	0,416	11	0,211	15	↓
Moryń	-0,452	39	0,185	16	↑
Ińsko	-0,880	48	-0,187	37	↑
Cedynia	0,368	12	-0,210	38	↓
Nowe Warpno	-0,624	43	-0,542	46	↓

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (30 listopada 2017).

pracy i dobra koniunktura gospodarcza. Znaczny spadek wartości i jej zmianę z dodatniej na ujemną zanotowała z kolei Cedynia, co wskazuje na regres gospodarczy tego ośrodka. Zmniejszenie udziału średnich przedsiębiorstw w strukturze gospodarki odnotowano w przypadku Suchania, co wpłynęło na obniżenie wartości wskaźnika syntetycznego niemal o połowę. Permanentnie na końcu klasyfikacji znajduje się Nowe Warpno, które jest jednym z najmniej ludnych miast w Polsce, co przy niekorzystnym położeniu i małej dostępności ogranicza możliwości przełamania stagnacji ośrodka, utrzymującej się od dłuższego czasu.

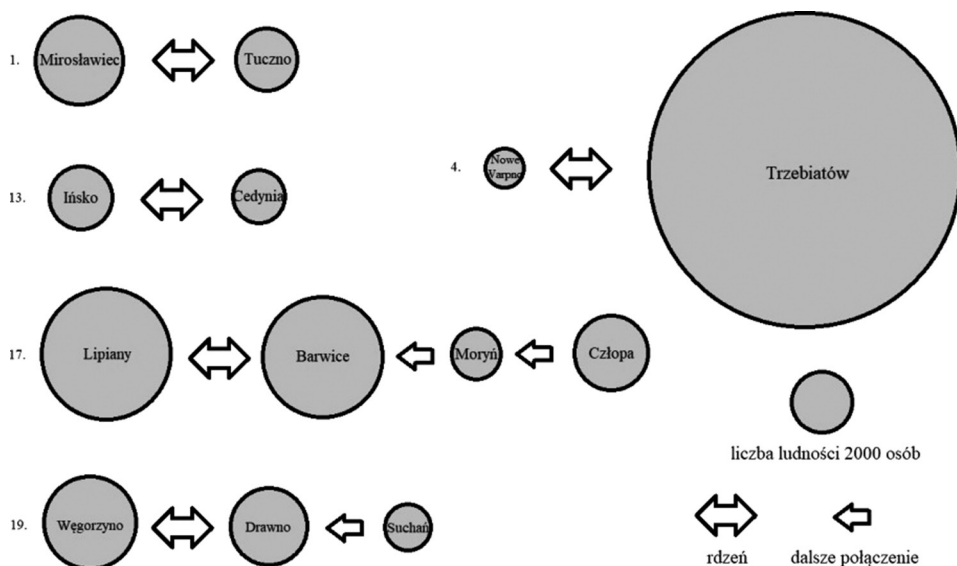
Analiza podobieństwa i grupowanie ośrodków

Wykorzystując wartości wskaźników rozwoju gospodarczego, dokonano także analizy podobieństwa i grupowania badanych ośrodków z pozostałymi małymi miastami w województwie za pomocą dwóch metod – Mc Quitty’ego oraz Warda. W ten sposób możliwe było porównanie wyników uzyskanych przy użyciu niezależnych od siebie procedur i wysunięcie bardziej obiektywnych wniosków.

Analiza elementarnego połączenia Mc Quitty’ego to według Gibasa (2009) jedyna metoda spośród wykorzystanych do analizy i oceny hierarchii ukrytej w strukturze (w projekcie dotyczącym prognozowania trendów rozwojowych w województwie opolskim), w przypadku której nie stwierdzono istotnych słabych stron. Choć rzadko stosowana w badaniach regionalnych, jest metodą o dużej przydatności, którą cechuje m.in. „nietracenie informacji o zbiorze” oraz „operowanie bardziej jednoznacznym kryterium podziału” (Runge 2006, s. 250). W ramach tej procedury, na podstawie wartości współczynników korelacji pomiędzy poszczególnymi miastami, wyodrębniono pary ośrodków o największym stopniu podobieństwa (rdzenie) oraz jednostki w dalszej kolejności przynależne do odpowiednich grup. W ten sposób, uwzględniając wszystkie małe miasta w województwie, otrzymano dziewiętnaście rdzeni dla 2002 r. i czternaście dla 2016 r. Grupy, w których znalazły się badane ośrodki, przedstawiono na rycinach 3, 4.

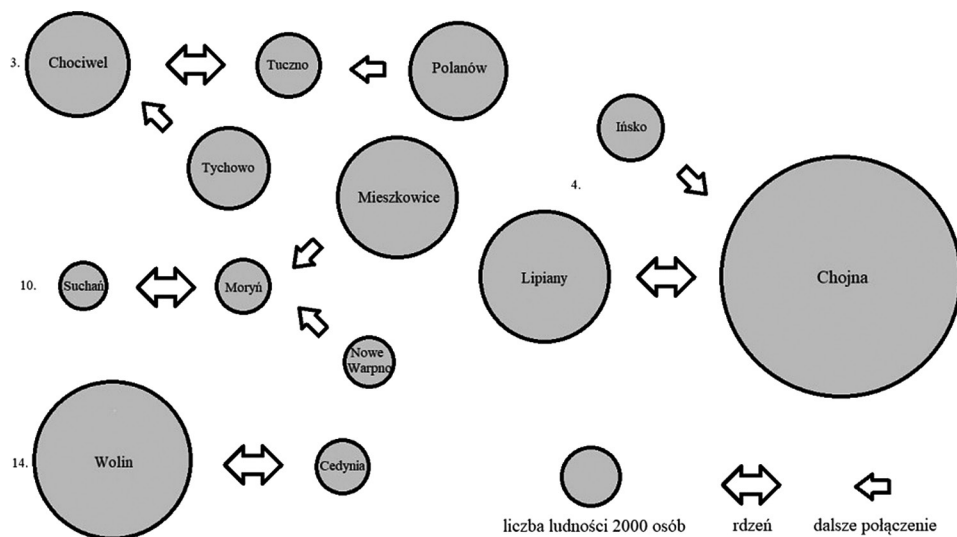
Pomiędzy rokiem 2002 i 2016 nastąpiły zmiany w stopniu korelacji oraz w zakresie połączeń między miastami. Jednak dla obydwu lat najmniejsze ośrodki odznaczały się największym stopniem podobieństwa do miast o liczbie ludności

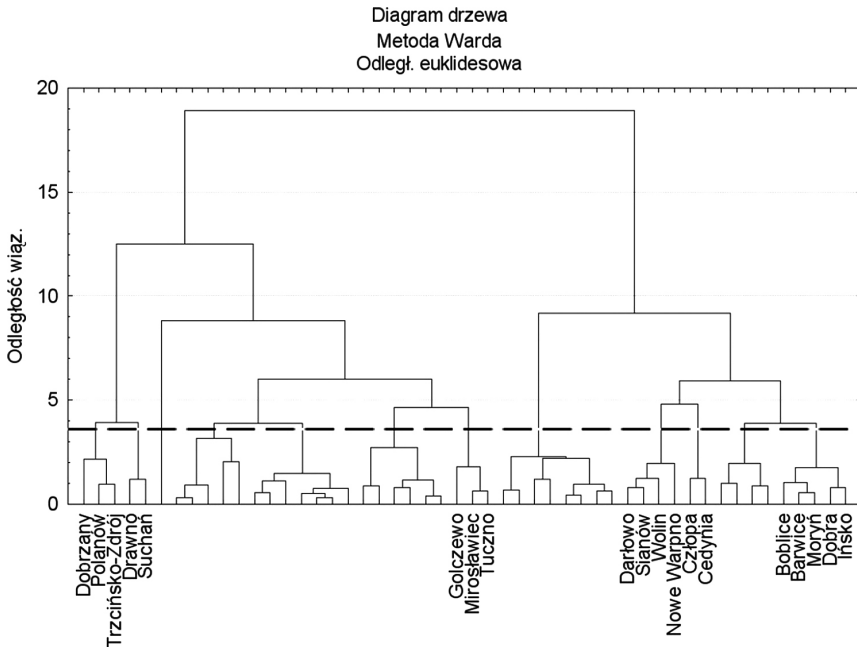
nieprzekraczającej 5 tys. – Barwic, Mirosławca i Drawna (2002) oraz Wolina i Chociwła (2016). Wyjątkiem pod tym względem była silna korelacja pomiędzy Trzebiatowem a Nowym Warpnem (w 2002 r.) oraz Chojną a Ińskiem (w 2016 r.). Połączenia z ośrodkami znacznie większymi świadczą raczej o niedoskonałości

Ryc. 3 i 4. Grupy zachodniopomorskich małych miast uwzględniające badane ośrodki według podobieństwa wskaźników gospodarczych w 2002 (u góry) i 2016 r. (na dole) z wykorzystaniem procedury Mc Quitty'ego

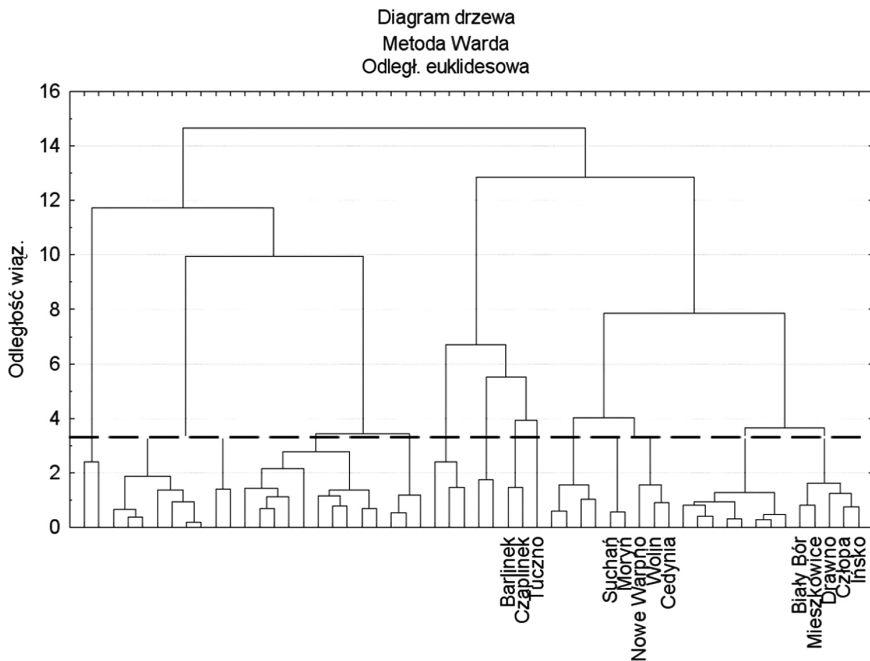
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (30 listopada 2017).

Ryc. 5 i 6. Grupowanie zachodniopomorskich małych miast dla 2002 (u góry) i 2016 r. (na dole) metodą Warda w podziale na 12 skupień, z uwzględnieniem badanych ośrodków i ich relacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (30 listopada 2017).

zastosowanej metody, niż wskazują na prawidłowości, z których można byłoby wysunąć daleko idące wnioski.

Zarówno w 2002, jak i w 2016 r. istniały pary najmniejszych miast bezpośrednio tworzące samodzielne grupy (rdzenie). W 2002 r. były to Cedynia i Ińsko, a w 2016 r. Suchań z Moryniem, do którego dołączone zostało Nowe Warpno. Świadczy to o dużym stopniu podobieństwa najmniejszych ośrodków, które okazały się najbardziej skorelowane również ze sobą. Jedynie Tuczo w obu sytuacjach nie odznaczało się wystarczającym stopniem podobieństwa do pozostałych najmniejszych miast, aby utworzyć z nimi rdzeń. Świadczyć to może o odmiennym potencjale tego ośrodka w zakresie struktury oraz możliwości rozwoju lokalnej gospodarki. W przypadku Tuczo i Morynia zaobserwowano ponadto przyłączenie się po jednym nowym ośrodku w roku 2016 wobec roku 2002, co potwierdza wzrost znaczenia gospodarczego tych ośrodków, dostrzeżony już wcześniej w zmianach wartości wskaźnika syntetycznego (tab. 3). Zastosowana metoda nie wykazała zależności pomiędzy lokalizacją ośrodków a stopniem podobieństwa ich wskaźników gospodarczych w zakresie obejmującym badane

Tabela 4. Charakterystyka skupień najmniejszych ośrodków metodą Warda

Rok	Nr	Miasta	Charakterystyka
2002	II	Drawno↔Suchań	niekorzystne wartości wskaźników pracujących i osób fizycznych, znacząco dodatnie dla spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz podmiotów średniej wielkości (oba między 1,3 a 2,3)
	VII	Golczewo→ Miroslawiec↔Tuczno	niekorzystne wartości wskaźników spółek z udziałem kapitału zagranicznego (ponad -1), dodatnie dla podmiotów średniej wielkości (między 0,9 a 1,3)
	IX	Darłowo↔Sianów→ Wolin→Nowe Warpno	niekorzystne wartości wskaźników pracujących i podmiotów średniej wielkości, dodatnie dla pozostałych, szczególnie w przypadku osób fizycznych
	X	Człopa↔Cedynia	niewielkie wartości wskaźników osób fizycznych (0,2), znacząco dodatnie dla spółek z udziałem kapitału zagranicznego (między 2 a 3), niekorzystne dla pozostałych
	XII	Bobolice→ Barwice↔Moryń→ Dobra↔Ińsko	niekorzystne wartości wszystkich wskaźników – zwłaszcza pracujących (między -0,9 a -2), nieznacznie dodatnie dla spółek z udziałem kapitału zagranicznego
2016	VIII	Tuczno	niekorzystna wartość wskaźnika spółek z udziałem kapitału zagranicznego (ponad -1), znacząco dodatnie dla pracujących (1,8) i podmiotów średniej wielkości (ponad 3)
	X	Suchań↔Moryń→ Nowe Warpno→ Wolin↔Cedynia	niekorzystne wartości wskaźników pracujących i podmiotów średniej wielkości, znacząco dodatnie dla spółek z udziałem kapitału zagranicznego (do 2,3)
	XII	Biały Bór↔Mieszkowice→ Drawno→Człopa↔Ińsko	niekorzystne wartości wskaźników pracujących i osób fizycznych, dodatnie dla pozostałych

↔ oznacza skupienie bezpośrednie (pierwszego rzędu),

→ skupienie pośrednie (połączenie kolejnego rzędu na dalszej odległości wiązania)

Źródło: opracowanie własne.

najmniejsze miasta. Jedyłą parą miast bezpośrednio sąsiadujących ze sobą w ramach terytorium gmin były Mirosławiec–Tuczno (jako rdzeń w 2002 r.) oraz Mieszkowice–Moryń (jako dalsze powiązanie w 2016 r.), co stanowiło niewielką część łącznej liczby powiązań w badanych grupach.

Badaniem uzupełniającym dla procedury Mc Quitty’ego była analiza skupień za pomocą metody Warda. Według Prus i Króla (2017) jest to najlepsza z ocenianych przez nich metod taksonomicznych do klasyfikacji zjawisk społeczno-gospodarczych. Polegała ona na aglomeracji omawianych miast do postaci dendrogramu, przy udziale czterech wskaźników standaryzowanych, wykorzystanych we wcześniejszych badaniach. Za czynnik decydujący o przyporządkowywaniu poszczególnych ośrodków posłużyła tu macierz odległości euklidesowych pomiędzy sklasyfikowanymi miastami, a nie tak jak w poprzednim przypadku macierz korelacji. Dzięki tej metodzie oprócz skupień poszczególnych elementów uzyskano zależności, jakie zachodzą pomiędzy wszystkimi badanymi jednostkami, które zostały zgrupowane do postaci jednego zbioru.

Rezultaty grupowania małych miast metodą Warda (ryc. 5 i 6) na poziomie pojedynczych połączeń wykazały istotne podobieństwo do wyników otrzymanych w ramach procedury Mc Quitty’ego. Przeważają powiązania badanych ośrodków z miastami kolejnego przedziału wielkościowego (między 2 a 5 tys. osób) oraz ich braku z ośrodkami dużo większymi (między 10 a 20 tys. osób), które zazwyczaj pełnią funkcję miast powiatowych. W podziale miast na 2 skupienia – badane ośrodki znalazły się w obu (w 2002 r.), a w 2016 r. tylko w jednym z nich. W bardziej szczegółowym grupowaniu – na 5 skupień z wyjątkiem Tuczna (dla 2002 i 2016 r.) oraz Suchania (dla 2002 r.) wszystkie pozostałe miasta (Ińsko, Cedynia, Moryń, Nowe Warpno) znalazły się w jednym skupieniu.

W dalszej kolejności scharakteryzowano poszczególne połączenia w bardziej szczegółowym podziale na 12 skupień (tab. 4), w odniesieniu do wartości cząstkowych wskaźników gospodarczych.

W 2016 r. aż cztery z sześciu miast (Cedynia, Moryń, Suchań, Nowe Warpno) utworzyły jedną grupę. Metoda Warda dowiodła tym samym podobieństwa najmniejszych miast pod względem wskaźników gospodarczych oraz zauważona już wcześniej odrębność Tuczna. Wzrost znaczenia tego ośrodka potwierdził dendrogram dla 2016 r. (ryc. 6), który ukazuje Tuczno jako odrębne jednoelementowe skupienie, łączące się z parą Barlinek–Czaplinek dopiero na poziomie odległości wiązań równej około 4. Podobnie jak w przypadku metody Mc Quitty’ego – z wyjątkiem pary Mirosławiec–Tuczno (w 2002 r.) nie stwierdzono zależności pomiędzy rzeczywistą lokalizacją najmniejszych miast i miast powiązanych w ramach skupień, która okazała się możliwie dowolna.

Podsumowanie

Wyniki badań ukazują najmniejsze ośrodki jako miasta o niskim poziomie rozwoju gospodarczego. Ich działalność skupia się głównie wokół drobnego handlu i usług, przemysłu spożywczego, budownictwa oraz pozyskiwania i obróbki

drewna, a podstawowa funkcja sprowadza się do zapewnienia usług z zakresu administracji publicznej, infrastruktury społecznej i technicznej. W okresie pomiędzy 2002 a 2016 r. wzrost gospodarczy zanotowały Tuczno oraz Moryń, które znacząco poprawiły swoje lokaty w hierarchii wobec pozostałych małych miast w województwie. Tuczno cechuje lepsza sytuacja na rynku pracy, o czym świadczy liczba pracujących na 1000 osób, znacznie przewyższająca inne badane ośrodki. Wynika to z większej liczby średnich przedsiębiorstw w strukturze gospodarki ogółem. Dużą rolę odgrywa także społeczność lokalna, która uczestniczy w działalności licznych organizacji członkowskich. Wysoką pozycję Tuczna w hierarchii miast w województwie (drugie miejsce) na podstawie wartości wskaźników syntetycznych potwierdziła również metoda Warda, wykazując odrębność tego ośrodka, któremu w 2016 r. bliżej było do małych miast powiatowych niż do omawianej grupy.

Badane ośrodki cechują się dużym stopniem podobieństwa, o czym świadczą powstałe rdzenie (w ramach procedury Mc Quitty'ego) oraz skupienie obejmujące w 2016 r. aż cztery z nich, otrzymane metodą Warda. Struktura ich lokalnych gospodarek nie zmieniła się znacząco i wciąż złożona jest w głównej mierze z drobnej działalności gospodarczej w zakresie handlu i napraw, budownictwa czy przetwórstwa (produkcji artykułów spożywczych i wyrobów z drewna). Jednak działalności te „są jedynie następstwem skoncentrowania się ludzi w mieście, a nie stanowią racji istnienia miasta” (Kuciński 2004, s. 130). Badane ośrodki wypadają niekorzystnie, zwłaszcza pod względem liczby oferowanych miejsc pracy, co przy braku większych firm skutkuje przewagą osób fizycznych prowadzących własną działalność gospodarczą lub wyjazdami w poszukiwaniu pracy. Z wyjątkiem Tuczna sektor małych i średnich przedsiębiorstw nie jest w stanie wykształcić i utrzymać przewag konkurencyjnych, co mogłoby przyczynić się do dalszego rozwoju przedsiębiorczości. Przekłada się to na znaczny stopień zubożenia mieszkańców i brak perspektyw rozwoju osobistego w miejscu zamieszkania.

Analiza specjalizacji, struktury bazy ekonomicznej oraz lokalnego rynku pracy dowiodła, że Nowe Warpno oraz Cedynia są obecnie w najtrudniejszej sytuacji gospodarczej, co wiąże się ze stagnacją tych ośrodków i brakiem perspektyw rozwiązania kryzysu gospodarczego, z jakim muszą się mierzyć. W przypadku Nowego Warpna brak skuteczności działań w celu jego przewyciężenia wynika ze schyłkowego trendu danej działalności gospodarczej (Gwosdz 2013), jakim było rybactwo. Miasta te wymagają interwencjonizmu z zewnątrz w zakresie inwestycji oraz pomocy w skoordynowaniu działań celem realizacji polityki rozwoju i lepszego wykorzystania dostępnych instrumentów. Ich przypadek potwierdza słuszność założeń egzogenicznej teorii wzrostu gospodarczego, która szansy upatruje w czynnikach zewnętrznych (Rogowska 2010). Korzystne efekty przyniosłoby z pewnością napływ kapitału zagranicznego, przede wszystkim taki, którego cele byłyby zbieżne z uwarunkowaniami rozwoju i specyfiką danego obszaru, a nie miały charakter wyłącznie eksploatacyjny (Gwosdz 2013). Pozostałe miasta, które odnotowały wzrost wartości wskaźników gospodarczych w ostatnim czasie, potrzebują z kolei działań oddolnych celem wzmocnienia potencjału endogenicznego. Powinny w większej mierze skupić się na zdefiniowaniu miejscowych

zasobów, których wykorzystanie mogłoby zostać powiązane z rozwojem danych dziedzin gospodarki. Oprócz zdefiniowania wizji i priorytetów oraz właściwego zarządzania i monitoringu zmian, aby znalazły się na rzeczywistej ścieżce rozwoju endogenicznego, niezbędna okazać się może współpraca podmiotów publicznych i prywatnych, prowadząca do synergii działań (Gwosdz 2013).

Literatura

- Churski P. 2018. Podejście zorientowane terytorialnie (place-based policy) – teoria i praktyka polityki regionalnej. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 41: 31–50.
- Domański B., Noworól A. 2010. Teoretyczne podstawy problematyki rozwoju miast. [W:] B. Domański, A. Noworól (red.), *Badanie funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim*. IGIiP i ISP UJ, Kraków, s. 7–10.
- Dziewoński K. 1967. Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań. *Prace Geograficzne*, 63: 7–8.
- Gibas P. 2009. Przegląd narzędzi analizy i oceny struktury społecznej, gospodarczej i środowiskowej regionu. [W:] K. Malik (red.), *Przedsiębiorstwa jutra – prognozowanie trendów rozwojowych w województwie opolskim*. Metodologia i narzędzia badawcze, s. 203–218.
- Gwosdz K. 2013. *Pomiędzy starą a nową ścieżką rozwojową*. Mechanizmy ewolucji struktury gospodarczej i przestrzennej regionu tradycyjnego przemysłu na przykładzie konurbacji katowickiej po 1989 roku. IGIiP UJ, Kraków.
- Jaroszyńska M. 2005. Czynniki rozwoju małych miast. *Biuletyn KPZK PAN*, 220: 7–20.
- Konecka-Szydłowska B. 2016. Powiązania społeczno-gospodarcze i znaczenie małych miast aglomeracji poznańskiej. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 279: 162–177.
- Kuciński K. 2004. *Geografia ekonomiczna. Zarys teoretyczny*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Najgrakowski M. 2009. *Miasta Polski do początku XXI wieku*. Dokumentacja Geograficzna, 39. IGIiP PAN, Warszawa.
- Parysek J.J. 2001. *Podstawy gospodarki lokalnej*. Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Prus B., Król K. 2017. Ocena zastosowania wybranych metod taksonomicznych do klasyfikacji zjawisk społeczno-gospodarczych. *Acta. Sci. Pol. Formatio Circumiectus*, 16(2): 179–197.
- Rogowska M. 2010. Endogeniczne determinanty rozwoju lokalnego. Znaczenie samorządu terytorialnego dla rozwoju regionalnego w Polsce, Niemczech i na Ukrainie. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 620: 353–361.
- Runge A. 2012. Metodologiczne problemy badania miast średnich w Polsce. *Prace Geograficzne*, 129: 83–101.
- Runge J. 2006. *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze*. Wydawnictwo US, Katowice.
- Rydz E. 2006. Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich. *Studia Obszarów Wiejskich*, 11: 7–10.
- Szewczuk J. 2016. Przed jakimi wyzwaniami stoją samorządy i dlaczego muszą współpracować? [W:] T. Potkański (red.), *Współpraca jednostek samorządu terytorialnego narzędziem wsparcia polityki rozwoju*. Związek Miast Polskich, Poznań, s. 13–25.
- Szymańska D., Grzelak-Kostulska E. 2005. *Małe miasta w Polsce – zmiany ludnościowe i funkcjonalne w drugiej połowie XX wieku*. [W:] K. Heffner (red.), *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*. Wydawnictwo Uczelniane Akademii Ekonomicznej, Katowice, s. 59–90.
- Turystyczny leksykon miast Polski. T. 16. *Województwo zachodniopomorskie*. 2016. Wydawnictwo Press-Forum, Polanica-Zdrój.

Economic development of the smallest towns in the West Pomeranian

Abstract: The article aims to determine the level of economic development of the smallest towns in the West Pomeranian Voivodeship, based on changes in values of indicators over time. It refers to these centers, which population during the period under review – between 2002 and 2016, was less than two thousand people. Statistical data included in the work come from the Local Data Bank of the Central Statistical Office and other available official materials. The analysis was enriched with the use of synthetic indicator as the sum of the standardized partial indicators, as well as Mc Quitty's and Ward's methods. The results show that, despite the investments made and bottom-up initiatives, the economic development took place only in the case of Tuczno and Moryń, for which the value of the synthetic indicator has increased significantly. Currently Tuczno has a well-developed labor market and a high share of medium-sized entities in the structure of the economy, which proves its distinctiveness and greater similarity to the small towns, that are land counties centers. The other smallest towns have many features in common, their local resources are in short supply and their function is still mainly limited to provide access to basic public services, through the administrative and social infrastructure. They are dominated by small business activities, gathered among trade and construction, or like in Suchań and Ińsko, processing. In the last period of time unfavorable economic situation occurred in Nowe Warpno and Cedynia, which require external intervention to create mechanisms for a new path of development.

Key words: economic development, smallest towns, West Pomeranian Voivodeship